

8. Guseva A. S. Konflikt : strukturniy analiz, konsultativnaya pomoshch, trening / A. S. Guseva, V. V. Kozlov [otv. red. A. A. Derkach, E. A. Yablokova]. – Moskva : Izd-vo RAGS, 1997. – 152 s.
9. Kant I. Lektsii po etike [Tekst]. Per. A. K. Sudakov, V. V. Kryilova ; obsch. red., sost. i vstup, st. A. A. Guseynova. – Moskva: Respublika, 2000. – 431s.
10. Moroz O. H. Profesiina adaptatsiia molodoho vchytelia: navchalnyi posibnyk / O.H. Moroz. – Kyiv : KDSH im. O. M. Horkoho, 1980. – 96 s.
11. Rodzhers K. Konsultirovanie i psihoterapiya. Noveyshie podhodyi v oblasti prakticheskoy raboty : Monografiya / Per. s angl. O. Kondrashovoy, R. Kuchkarovoy. – Moskva: ZAO Izd-vo EKSMO – Press, 1999. 464 s.
12. Rusynka I. I. Konfliktolohiia. Psykhotekhnolohii zapobihannia i upravlinnia konfliktamy. Navchalnyi posibnyk / I.I. Rusynka. – Kyiv : Znannia, 2007. – 318 s.
13. Sukhomlynskyi V. Yak vykhovaty spravzhniu liudynu. Vybrani tvory v 5-ty t. / V.Sukhomlynskyi. – Kyiv : Radianska shkola, 1976. – T. 2. – 670 c.
14. Tytarenko V. I. Profesiino-pedahohichne spilkuвання – providna umova formuvannya partnerskoi vzaiemodii vykladacha ta studenta u vyshchomu navchalnomu zakladi / V.I. Tytarenko // Naukovi zapysky kafedry pedahohiky. – 2014. – Vyp. 34. – S. 222-228.
15. Feyerbah L. Izbrannyye filosofskie proizvedeniya [Tekst] / L.Feyerbah. – Izdatelstvo politicheskoy literatury. – T.1. – Moskva, 1955. – 676 s.
16. Krems B. Sozialkompetenz als Qualifikationsziel [Text] / Krems B. // Spectrum FH. Zeitschrift flier Verwaltungsfachhochschule in Wiesbaden, 1 / 03 9. Jahrgang April, 2003. – S. 1-3.
17. Seyd W. Sozialkompetenzerwerb im BBW mehr als ein guter Vorsatz [Text] / W.Seyd. – BBW Waiblingen, Fassung 10.10.00. – 12 s.

УДК 378.016:364

DOI 10.31652/2415-7872-2021-66-89-93

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Фуштей О. В., orcid.org/0000-0002-2330-6745

У статті розкрито особливості формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього соціального працівника у процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти. Уточнено й конкретизовано змістовий компонент професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього соціального працівника, до якого належать цінності-цілі, цінності-знання, цінності-вміння та цінності-якості; критерії та показники рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій у майбутніх соціальних працівників.. Експериментально перевірено формування ціннісних орієнтацій майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, професійно-ціннісні орієнтації, майбутній соціальний працівник, професійна підготовка.

FEATURES OF THE FORMATION OF THE VOCATIONAL ORIENTATION OF A FUTURE SOCIAL WORKER

Fushtei O.

The article explains the theoretical basis of the problem of formation of professional values of future social workers and analyzes the peculiarities of formation of vocational and value orientations of the future social worker in the process of vocational training. Clarification and specification of the content of the vocational and value orientation of the future social worker, which includes values-objectives, values-knowledge, values and values-quality; Criteria and indicators of levels of vocational guidance for prospective social workers; «Professional-value orientation of a social worker» as a system of stable personal relations to the Maybutuno profession, are formed on the basis of conscious professional values and are embodied in professional activity, Defining its content and ways of achieving professional goals. A set of research methods has been used: theoretical (analysis of scientific and educational literature for comparison and comparison of different approaches to the problem selected, definition of its theoretical bases, definition of conceptual and categorical apparatus), empirical (observation, questionnaire, survey, interview, expert estimation method, testing, pedagogical forecasting, experiment to detect experimental results), statistical (quantitative and qualitative analysis of empirical data). The formation of vocational and value orientations of future social workers has been tested on a pilot basis.

Keywords: value orientation, value guidance, future social worker, professional training.

У сучасних концепціях розвитку вищої освіти наголошується, що освіта повинна не тільки забезпечити майбутніх фахівців глибокими знаннями, але й сприяти розвитку особистісної позиції студентів, формувати чіткі орієнтири життєдіяльності, вміння виокремлювати істинні цінності. Долучення молоді до цінностей майбутньої професії постає важливим фактором розвитку її професійного обличчя й іміджу професійної діяльності. Ціннісна основа вищої освіти забезпечує реалізацію студентами власних можливостей, мобільність і компетентність у професійній сфері, перспективу їхнього кар'єрного зростання. Формування потреб в оволодінні професійними цінностями обраної студентами професії виступає одним з важливих завдань закладу вищої освіти.

Проблема цінностей та ціннісних орієнтацій є багатоаспектною і достатньо розкрита в сучасній вітчизняній і зарубіжній науці. Значна частина дослідників (М. І. Алексєєва, Б. Г. Ананьєв, М. Й. Борисєвський, Н. І. Іванцев, Н. О. Коваль, С. Д. Максименко, В. І. Слободчиков та інші) підкреслюють важливість вузівського етапу становлення особистості, її ціннісних орієнтацій.

Мета статті: розкрити особливості формування ціннісних орієнтацій майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки.

Процес оволодіння особистістю професійними цінностями проходить ряд послідовних етапів: орієнтація в майбутній дійсності і набуття професійних знань, умінь, навичок; використання набутих знань на практиці; створення власної системи професійних цінностей.

Таким чином, професійно-ціннісні орієнтації – це система ціннісних орієнтацій особистості, які відображають її цільову і мотиваційну спрямованість щодо вибору, оволодіння професійною діяльністю, професійного зростання та отримання в результаті професійної діяльності соціально значущих результатів [4].

Визначаючи критерії та показники рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій, спиралась на дослідження І.Ісаєва [3], що доводять необхідність класифікації ціннісних орієнтацій за певними групами. Одночасно такі групи виступають критеріями визначення ціннісних орієнтацій особистості. Виходячи з цього, узагальнену систему професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього соціального працівника, що покладено в основу дослідження проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів – майбутніх соціальних працівників, наводимо в табл. 1.

Таблиця 1

Система професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього соціального працівника

Цінності-цілі	Цінності-знання	Цінності-вміння	Цінності-якості
Цілі професійної діяльності: оволодіння професією соціального працівника, формування образу „Я”-соціальний працівник, „Я”- професіонал	Орієнтація на засвоєння професійних знань: загальних, спеціальних, психологічних, педагогічних, методичних	Орієнтація на оволодіння прогностичними, аналітичними, комунікативними та організаційними вміннями	Орієнтація на розвиток особистісних та професійних якостей

Таким чином, визначені нами критерії професійно-ціннісних орієнтацій мають низький, середній або високий рівень сформованості.

Визначаючи показники рівнів, виходили із завдань діагностики професійних цінностей. Так, із запропонованої в дослідженні структури професійних цінностей визначили показники рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій, що представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Рівні сформованості професійно-ціннісних орієнтацій студентів

Рівні сформованості професійно-ціннісних орієнтацій	Критерії та показники сформованості професійно-ціннісних орієнтацій
НИЗЬКИЙ	ЦІННОСТІ-ЦІЛІ – негативний характер мотивації до професійної діяльності, відсутня орієнтація на розвиток системи професійно-ціннісних орієнтацій («Я-професійне»); ЦІННОСТІ-ЗНАННЯ – неповні та неглибокі знання з теорії цінностей, відсутня орієнтація на підвищення рівня професійних знань; ЦІННОСТІ-ВМІННЯ – у студента не сформовані навички застосування прогностичних, комунікативних, аналітичних та організаторських вмінь, відсутня орієнтація на оволодіння цінностями-вміннями; ЦІННОСТІ-ЯКОСТІ – несформованість особистісних і професійних цінностей-якостей

СЕРЕДНІЙ	ЦІННОСТІ-ЦІЛІ – невизначений характер мотивації до професійної діяльності, орієнтація на розвиток системи професійно-ціннісних орієнтацій є слабкою; ЦІННОСТІ-ЗАНННЯ – студент плутається при визначенні окремих аксіологічних категорій, недостатньо повними та глибокими є аксіологічні знання, разом з тим існує орієнтація на підвищення рівня професійних знань; ЦІННОСТІ-ВМІННЯ – студент має певні утруднення в застосуванні цінностей-вмін, однак характеризується яскраво вираженою орієнтацією на оволодіння ними; ЦІННОСТІ-ЯКОСТІ – сформованими є окремі особистісні і професійні цінності-якості
ВИСОКИЙ	ЦІННОСТІ-ЦІЛІ – позитивний характер мотивації до професійної діяльності, яскраво виражена орієнтація на розвиток системи професійно-ціннісних орієнтацій (розвинуто образ «Я – професійне»); ЦІННОСТІ-ЗНАННЯ – повні та глибокі аксіологічні знання, чітка орієнтація на підвищення рівня професійних знань; ЦІННОСТІ-ВМІННЯ – у студента сформовані навички із застосування прогностичних, комунікативних, аналітичних та організаторських вмінь; ЦІННОСТІ-ЯКОСТІ – сформовані особистісні і професійні якості

Саме на основі дослідження рівня сформованості ціннісних орієнтацій особистості можна проводити роботу з формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх соціальних працівників.

В експериментальній роботі були задіяні студенти й викладачі кафедри психології та соціальної роботи спеціальності 231 «Соціальна робота» Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: було охоплено 75 студентів спеціальності «Соціальна робота» 1-4 курсів та магістрів.

Враховуючи теоретичні основи даного дослідження з проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх соціальних працівників, а також відповідно до цілей дослідження, діагностика проводилася з декількох позицій. Для оцінки кожного критерію використовувався комплекс методик: методика М.Рокіча «Ціннісні орієнтації», адаптована до цілей нашого дослідження; анкетування для визначення характеру мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності; анкетування для визначення рівня сформованості цінностей-якостей; тести, що визначають професійний інтерес, використовувалися для визначення орієнтації на оволодіння цінностями-знаннями, цінностями-вміннями, рефлексивна діагностика за допомогою опитувального листа на виявлення власної самооцінки студента, що також дозволяє визначити рівень сформованості аналітичних вмінь; завдання з інтерпретації, що дозволяють визначити рівень знань з проблеми цінностей та умінь їх застосування на практиці; діагностика комунікативної толерантності (за В.Бойко) для визначення рівня сформованості комунікативних цінностей-вмін [2].

На першому етапі було проведено анкетування студентів з метою виявлення рівнів сформованості цінностей-цілей, для чого визначався характер мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності. Анкета, за допомогою якої виявлено характер мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності, дозволяла розкрити й схарактеризувати внутрішні мотиви майбутньої професійної діяльності, а саме: якими мотивами керуватиметься майбутній соціальний працівник для задоволення своїх професійних потреб. Грунтувалися на положенні про те, що чим оптимальнішим є характер мотивації, тим сформованими є цінності-цілі професійної діяльності особистості.

Отримані результати опитування засвідчили, що серед провідних мотивів вступу до університету на дану спеціальність на першому місці є бажання отримати вищу освіту і лише на другому місці – бажання стати соціальним працівником. За результатами опитування студентів можна зробити висновок, що більш за все в майбутній професійній діяльності студентів приваблює можливість одержати професію (60,3% студентів третього курсу та 60,4% студентів четвертого курсу), що підтверджується можливістю використовувати отримані знання в іншій сфері (72,5% студентів-магістрів). Можна зробити висновок, що професійна освіта для багатьох студентів не є цінністю, а розглядається лише як засіб здобуття вищої освіти.

Показовими є відповіді студентів на запитання стосовно можливості в майбутньому працювати за фахом. Так, близько 54,2% студентів I-IV курсу та 30,7% студентів магістратури не впевнені, що будуть працювати за фахом, навіть студенти які мають гарні оцінки з обов'язкових дисциплін. Домінування подібних відповідей студентів магістратури пояснюється, очевидно, такими фактами: анкетування проводилося після проходження практик, тобто студенти мали вже деякі реальні уявлення про майбутню професійну діяльність.

Відповіді студентів на питання про ступінь задоволення обраною професією певною мірою дублювали попередні. Так, 63% респондентів I-IV курсів відповіли, що вони, в основному, задоволені обраною професією, у студентів магістратури відсоток задоволених обраною професією є вищим – 72,6%. Показово, що навіть серед тих, хто не впевнений чи буде працювати за фахом, відсоток задоволених професією є доволі

високим на всіх курсах навчання. Такі результати, очевидно, пояснюються тим, що студентів приваблює вивчення дисциплін, які є пріоритетними для того чи іншого курсу, а не обрана професія загалом.

Інтерес до процесу навчання як необхідної складової процесу підготовки до професії соціального працівника виявлено в 51,3 – 63,4% студентів усіх курсів навчання. Такі показники практично співпадають з відсотком тих студентів, провідним мотивом вступу до університету яких є бажання стати соціальним працівником. Результати анкетування, бесіди, інтерв'ю дозволяють стверджувати, що не всі студенти I-IV курсів та магістратури мають чітке уявлення про зв'язок отриманих знань з майбутньою професійною діяльністю, про професійні цінності, їх вплив на діяльність, напрям розвитку особистості. Це пояснюється перевагою не внутрішніх, а зовнішніх мотивів навчання: відвідуванням занять заради оцінки, отриманням стипендії, авторитетом викладача тощо.

За допомогою методики полярних профілів студентам старших курсів з метою більш конкретного вивчення ступеня усвідомленості ними особливостей даної професії, професійних і особистісних орієнтацій, що визначають мотиваційно-ціннісне відношення особистості студента до майбутньої професійної діяльності було запропоновано два варіанти опитувальних листів: з привабливими моментами даної професії і з непривабливими. Аналізуючи отримані результати, відзначаємо, що негативні фактори охоплюють кілька сфер життєдіяльності особистості соціального працівника: взаємодія з клієнтами, колегами тощо, а позитивні фактори замикаються на особистості соціального працівника. Проте значний відсоток студентів все ж визнає цінність майбутньої професійної діяльності.

Для визначення ступеня сформованості цінностей-якостей використовувалася діагностика комунікативної толерантності, запропонована В.Бойко [2], що була адаптована до нашого дослідження. Студентам пропонувалися судження, які дозволяють виміряти цінності-якості «терпимість», «чуйність», «доброзичливість», «толерантність» тощо. Результати опитування засвідчили, що в більшості своїй студенти мають терпимість у взаємодії з людьми, приймають індивідуальність інших людей. Явної нетерпимості, або навіть яскраво вираженого неприйняття індивідуальності сторонніх людей у майбутніх соціальних працівників не простежується. Отже, було зроблено висновок, що близько 84,7% студентів усіх курсів мають високий рівень сформованості комунікативних якостей, як важливого компонента загальної культури соціального працівника.

Другий етап діагностики мав за мету визначення рівня сформованості цінностей-знань і цінностей-умінь. З цією метою використовували комплекс методик а саме: методику М.Рокіча, адаптовану до нашого дослідження, тести, що визначають професійний інтерес [5] для визначення орієнтації на розвиток професійно-ціннісних орієнтацій, рефлексивну діагностику за допомогою опитувального листа, що дозволило виявити власну самооцінку студента та рівень розвитку аналітичних, прогностичних, організаційних та комунікативних цінностей-умінь.

Для виявлення рівня сформованості аналітичних цінностей-вмінь використовували рефлексивну діагностику, яка дозволяє аналізувати власну діяльність та діяльність своїх товаришів. З цією метою студентам надавався опитувальний лист у вигляді матриці, що мав набір професійних цінностей, з завданням: оцінити наявність або відсутність відповідних цінностей. Метою даного етапу діагностики було виявлення рівня самооцінки студентів стосовно сформованості в них професійно значущих цінностей. Результати дозволили стверджувати, що у студентів переважає в основному адекватна самооцінка. На основі отриманих даних можна констатувати, що це студенти з достатнім рівнем сформованості аналітичних вмінь, власна самооцінка цих студентів відповідає результатам діагностики сформованості цінностей. Середній рівень самооцінки характеризувався більш об'єктивним поглядом студентів на рівень сформованості власних професійних цінностей, свідчив про здатність студентів до здійснення рефлексії, проте студенти мали завищену або занижену самооцінку у визначенні сформованості різних професійних цінностей: 35,2 – 38,4% студентів. Крім того, у деяких студентів простежувалися утруднення щодо здатності об'єктивно оцінювати товаришів. Високий рівень сформованості аналітичних вмінь і, відповідно, адекватну самооцінку, вміння оцінювати роботу товаришів по навчанню (а в майбутньому колеґ) виявили 25,3% I-IV студентів, 38,7% студентів магістратури.

Для вимірювання рівня сформованості прогностичних та організаційних цінностей-умінь (вміння систематично поповнювати свої знання шляхом самоосвіти, проявляти творчий підхід до професійної діяльності) студентам було запропоновано картки, що містять, наприклад, такі завдання: «Як змінювалися вимоги до особистості соціального працівника в історії. Якими ці вимоги можуть бути через 10 років?», «Які чинники суспільного, державного життя впливають на зміну відношення до даної професії?» та інші. Результати виконання завдань свідчать, що більша частина студентів справилися з завданням. 74% студентів на усіх курсах використали творчий підхід, виконуючи завдання.

Для вимірювання рівня сформованості комунікативних умінь використовували завдання, які дозволяють виявити можливість співробітництва в процесі спілкування з іншими. Для отримання інформації провели позиційну дискусію за темою: «Яких якостей не повинно бути у соціального працівника?».

Результати проведененої дискусії засвідчили, що, 22% студентів не зовсім готові до дискусії, і, відповідно, до комунікації, оскільки не вміють публічно висловлювати власну точку зору, займати ініціативну позицію в спілкуванні, керувати нею. Було виявлено, що в 15% студентів недостатньо знань для того, щоб застосовувати навички, прийоми для вирішення конкретної комунікативної ситуації, трансформації їх у відповідності до специфіки кожної ситуації. 63% студентів I-IV курсів та 70% магістратури виявилася спроможними систематично аналізувати власну роботу, поведінку, розвиток, що спричиняє до здатності прогнозувати результати своєї діяльності. Подібна ситуація простежується і в сфері організаторських цінностей-вмін: значний відсоток студентів бажає і вміє організовувати самостійну роботу, самостійно працювати з додатковими джерелами інформації тощо.

Висновки. Таким чином, аналіз проведеного дослідження, свідчить про середній рівень сформованості професійно-ціннісних орієнтацій у майбутніх соціальних працівників. Отримані результати експериментальної роботи підтверджують необхідність проведення цілеспрямованої роботи з формування у майбутніх соціальних працівників системи професійно-ціннісних орієнтацій.

Література

1. Базелюк В.Г. Ціннісний підхід в управлінні навчальним закладом / В.Г. Базелюк // Наукові записки НДУ ім. М.Гоголя. – 2009. – №5 – С.35-38
2. Бойко В.В. Діагностика комунікативної толерантності / Всі професійні психологічні тести. [Електрон.ресурс] / Режим доступу: <http://vsetesti.ru/73/>
3. Ісаєв І.Ф. Теорія і практика формування професійно-педагогічної культури викладача вищої школи / І.Ф.Ісаєв. – М.: Академія, 1993. – С.64-65.
4. Потуй Ю.П. Проблема формування професійних цінностей у науковій літературі / Ю.П. Потуй // Вісник ЛНУ ім. Т.Г. Шевченка. – 2013. – №15 – С.81
5. Цінності, соціальні цінності, ціннісні орієнтації: діагностичні методики / [упоряд. Р.В. Костенко]. – Одеса : ПДУ, 2005. – 64с.

Reference

1. Bazelyuk V.G Value approach in the management of educational institution / VG Bazelyuk. Bazelyuk // Scientific notes of NDU named after M. Gogol. – 2009. – №5 – S.35-38
2. Boyko V.V Diagnosis of communicative tolerance / All professional psychological tests. [Electronic resource] / Access mode: <http://vsetesti.ru/73/>
3. Isayev I.F Theory and practice of formation of professional and pedagogical culture of a high school teacher / I.F Isayev. – M.: Academy, 1993. – S.64-65.
4. Potuy Yu.P. The problem of formation of professional values in scientific literature / Yu.P. Potuy // Bulletin of LNU named after T.G. Shevchenko. – 2013. – №15 – S.81
5. Values, social values, value orientations: diagnostic methods / [order. R.V. Kostenko]. – Odessa: PDU, 2005. – 64s.

УДК 378.147:811.11

DOI 10.31652/2415-7872-2021-66-93-99

ФОРМУВАННЯ М'ЯКИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ВИМОВИ

Чухно О. А., orcid.org/0000-0001-9601-3321

У статті розглянуто питання розвитку м'яких навичок здобувачів вищої освіти педагогічних ЗВО у процесі формування іншомовної фонетичної компетентності. На основі аналізу сучасних підходів до класифікації м'яких навичок і вимог Освітньої програми з підготовки майбутніх учителів англійської мови виокремлено чотири групи м'яких навичок, необхідних для здійснення ефективної педагогічної діяльності щодо формування іншомовної комунікативної компетентності інших. Наголошено на тому, що найбільший потенціал для розвитку м'яких навичок під час навчання англійської вимови майбутніх учителів мають вправи для формування професійних умінь, серед яких виділено вправи на аналіз фонетичних одиниць англійської й рідної мов для визначення їхніх спільних і відмінних рис; вправи на локалізацію, ідентифікацію, аналіз й виправлення вимовних помилок у вимові інших мовців, що спричинені внутрішньомовною інтерференцією або негативним перенесенням з рідної мови. Наведено приклади вправ для одночасного формування означених умінь і м'яких навичок майбутніх учителів англійської мови.

Ключові слова: англійська вимова, іншомовна комунікативна компетентність, майбутні вчителі, м'які навички, професійні вміння, фонетична компетентність.